

Ж А Н

МОННЕ

Стороги

Харків
«Фоліо»
2017

Розділ I

1940: Об'єднання перед небезпекою

[■]

МЕЖІ СПІВПРАЦІ

Ранок 10 травня 1940 року був чудовим по всій Європі. Якось неочікувано сонце стало гріти сильніше, почалася спека. Ми боялися цього моменту, а німці на нього чекали, бо протягом кількох тижнів тривала нервова напруга як в армії, так і серед населення, що нічого не боялося так, як світлого неба, сприятливого для атак Люфтваффе, та наближення танкової дивізії. Саме в Лондоні, де я мешкав на той час, Александр Пароді телефоном повідомив мені про вступ німців на територію Бельгії й Голландії. Я повернувся у своє бюро на Ричмонд Терас, перетинаючи, як і щодня, парк Сент-Джеймс. Вже майже на сходах я зустрів генерала Ісмея¹, який працював у тому самому будинку. «І що ви на це скажете?» — спитав я в нього. — «Це саме те, чого ми очікували», — відповів він.

Тоді я пригадав дивну розмову з Едуардом Даладьє, яка відбулася кілька тижнів тому. Я сказав голові Ради, що, на мою думку, німці, наступаючи, атакуватимуть у місці, де закінчується лінія Мажино, якраз на кордоні з Бельгією. «Саме це і пояснюють наші генерали, — задумливо мовив він, — і саме на це вони

¹ Військовий радник британської воєнної адміністрації.

розраховують». Я не розумів такої стратегії та, зрештою, завжди питав себе, чому основна частина армії перебувала на такій відстані від місця, через яке ворог має усі шанси напасти. Бельгія не була здатна стати пасткою для німецької армії, тому невдовзі сталася атака на Седан. Залишаючи генерала Ісмея з його ілюзіями, я піднявся до свого кабінету, де засідав франко-британський координаційний Комітет. Там збирали економічні дані, за допомоги яких можна було визначити всі сильні та слабкі сторони Альянсу та німецького Рейху. Саме тут формувався фундамент тривалого, хоч і не завжди певного, спільного організованого спротиву, створення якого через час та простір стане вирішальним та визначальним для долі обох армій.

Комітет функціонував від листопада 1939 року. Спільним рішенням французького та англійського урядів мене було призначено його головою. Методи роботи та цілі, які я запропонував, а Даладьє й Чемберлен їх прийняли, не надто відрізнялися від системи зведених виконавчих комісій, якими я займався під час війни 1914—1918 рр., а крім того, схожі потреби змусили мене піти тим самим шляхом і майже з тими самими людьми, які ще тоді стали моїми друзями. Потрібно було об'єднати та згуртувати всі сили вільного світу, щоб дати відсіч тоталітаризму та знищити його. Ніхто в цьому не сумнівався, але це правило здорового глузду просто не застосовувалось.

Складно навіть уявити собі, наскільки слово «об'єднання», яке так переконливо й гідно звучало для людей, насправді втрачало зміст, коли починали застосовуватися традиційні механізми співпраці. Упродовж Першої світової війни я набув значного досвіду в цій сфері, і доля армії залишалася геть невизначеною доти, доки Альянс вів битви пліч-о-пліч, а не як одна організована сила. Після двох років упертої роботи в умовах божевільної перспективи смертельно небезпечної підводної війни поталанило звести всі ресурси воедино та перейти до спільного фінансування корабельного господарства. Ці рішення, що забезпечували як економічну перевагу Альянсу, так, зрештою, і вільне постачання, згодом виявилися так само визначальними, як і героїзм людей. Цього разу вже було легше переконати уряди в тому, що нав'язана ворогом концепція тотальної війни проникла в людські голови. Але це була національна концепція. Ця тотальність на

рівні Альянсу, здавалося, не мала жодного визначення чи, принаймні, дуже мало шансів на конкретизацію. Кожен цивільний чи військовий апарат так чи інакше був готовий до ведення власної війни. Уряди діяли окремо перед загрозою небезпеки, масштаби та близькість якої складно було перебільшити.

Оскільки я був переконаний, що єдина можливість перемогти в цій війні, як і в попередній, полягала в об'єднанні всіх матеріальних ресурсів, продуктивного потенціалу обох країн, мені ставало дедалі зрозумілішим, що необхідне об'єднання мусить від самого початку набрати зовсім інших масштабів. Франція та Англія 28 березня 1940 року мовчки зійшлися на тому, що не будуть окремо вести переговори про перемир'я, а в мирний час здійснюватимуть спільну роботу щодо відновлення. Але що мало стати рушійною силою цієї солідарності? У чому виявлялися відчутні ознаки того, що спільнота зможе протистояти випробуванням, перед якими незабаром постане? Механізми координації та співпраці, які ми застосовували, були дуже вузькими і працювали повільно. На те, щоб отримати від наших адміністрацій лише кошторис повітряних потужностей, потрібно було не менше ніж чотири місяці, а цей кошторис був необхідним для того, аби переконати Сполучені Штати збільшити виробництво двигунів для літаків. Ці тривожні думки не покидали мене і в цей ранок 10 травня під час споглядання лондонського неба, по якому розтікався туман. Вже потім я дізнався, що в той самий момент у Парижі завили сирени.

Терпелива робота з координації, яку ми вели в наших комітетах, набуло значення, коли ми знову станемо господарями часу. Сьогодні ж ініціатива належала протилежному табору, який шукав негайного рішення. Якби до психологічної переваги неочікуваності додалася матеріальна перевага військового оснащення, чи могли б ми бути впевненими в тому, що матимемо достатньо сили та бажання розбити такого ворога? Цієї весни 1940 року історія розвивалася зі швидкістю танків, тож потрібно було взяти на себе керівництво нею з ініціативою, що здатна вразити уяву та знищити всі матеріальні й психологічні перешкоди, які стоять на заваді об'єднанню дій Альянсу. Лише заходи, які ще більше згуртовують зусилля обох народів та їхню спільну мету, відповідали тогочасній ситуації та готували майбутні шляхи.

Мої друзі з франко-британського комітету якнайкраще розуміли безвихідне становище, в якому ми опинилися, а найбільше Артур Солтер, що пережив зі мною створення *Combined Allied Boards*¹ від 1916-го до 1918 року, а в мирний час — їхню ліквідацію. Він зумів їх легітимізувати та подовжити тривалість їхнього існування². У політичних колах почали говорити про більш тісний союз, і видавці «Times» підтримали й поширили такі загальні проекти, відповідники яких у Франції на той час було складно знайти, насамперед тому що небезпека там була менш відчутною та зрозумілою. У мене була нагода обговорити їх із тогочасним прем'єр-міністром Великої Британії Невіллом Чемберленом. Це було можливим, оскільки проекти були ще не зовсім окресленими. Підтримка моїх співрозмовників була прийнятною для мене завдяки принципу об'єднання, яке могло би привести аж до злиття обох народів. Але як цього досягти, коли треба починати діяти — це ще залишалось туманним. І, мушу визнати, на ці запитання в мене тоді відповіді не було.

Обстановка змінювалася, і це змушувало нас шукати нові шляхи. Коли перші великі битви у другій половині травня виявили вразливість французької армії, змусивши найбільших оптимістів визнати, що англійських наземних сил недостатньо, ми також побачили не менш небезпечну слабкість морального стану учасників Альянсу. Очевидним було те, що коаліції бракує ядра. Людям різних народів треба було показати очевидні цілі. Тому, не визначивши спільних цілей, забезпечити значні зусилля було складно. Небезпека нацистського панування для людей, відданих свободі, зробила очевидною необхідність воювати. Єдине, чого вони не розуміли, — це смертельної небезпеки, на порозі якої стояв світ і яка полягала у тому, що Гітлер прагнув до тотальної гегемонії. Кожний народ і навіть кожен індивідуум занадто довго вважали, що біда його обмине, або він подолає її власними силами.

На початку червня евакуація кораблями англійського загону у Дюнкерку стала випробуванням для Альянсу. У планах Гітлера було розділити своїх противників як у військовому, так і в психологічному аспектах. Можливо, це в нього й виходило?

¹ Союзницькі комісії.

² Див. Розділ III.

Я написав Вінстону Черчиллю, який став прем'єр-міністром, саме у фатальний день 10 травня: «Якщо стратегічно не підходить і не замислитися над тим, як Англія та британська корона захищатимуться, коли зникне Франція, а політична еліта Франції не зрозуміє, що дорогоцінного миру ніхто не обговорюватиме з ними доти, поки французьких загонів не буде відкинуто від їхньої нової лінії оборони, а можливо, навіть знищено, тоді нацисти досягнуть своєї мети». Але ми дивлячись на ситуацію, сподівались на те, що організований спротив все ж залишиться можливим. У наступному особистому листі до Черчилля я запропонував 6 червня об'єднати військово-повітряні сили обох держав, інвентаризацію яких я попередньо і не без зайвих труднощів підготував. «Я додаю до листа кошторис, — писав я прем'єр-міністрові, — з нього чітко випливає, що за відсутності сприйняття військової потужності двох держав як єдиного цілого ми будемо приречені на те, що нацисти підкорять повітряний простір Франції, що, безперечно, забезпечить їм перемогу та дасть змогу скерувати всі сили проти Англії. Авіація Альянсу, що діяла на той час у Франції, воювала сама проти нацистів. Але якщо об'єднати військово-повітряні сили обох країн, то ми отримаємо співвідношення 1:1,5, з таким результатом та з нашою явною перевагою над подібною силою нацистів ми можемо вистояти. Словом, перемога і поразка залежать від негайного рішення використати в теперішній битві нашу матеріальну базу й пілотів як єдину силу; якщо це вимагатиме уніфікації командування військово-повітряних сил обох країн, то це має бути, на мою думку, зроблено, і зроблено негайно».

ЄДИНИЙ ПАРЛАМЕНТ, ЄДИНА АРМІЯ

Єдина сила... Але коли Черчилль прочитав цього листа, вже було запізно — запізно для літаків, для цілих армійських корпусів, які день у день, година за годиною, танули на наших очах. Парадоксально, але відповідно до того, як втрачалися можливості найлогічніших рішень і найпростіших методів координації, ми змушені були ставити ще вищі цілі та намагатися на політичному рівні відновити контроль над подіями, на які не могли впливати у військовому плані. Коли зникла надія на об'єднання командування, відкрилася перспектива злиття державної влади.